

LAMA-AJAN JOUTILAAT MIEHET VIIHTEESSÄ

Noora Kallioniemi (2022) *Armotonta menoa! Työttömät ja joutilaat miehet 1990-luvun lama-ajan suomalaisessa komediaviihtessä*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. 82 s. + osajulkaisut.

Noora Kallioniemen artikkeliväitöskirjan *Armotonta menoa!* tutkimuskohteena on käsikirjoituksen alaotsikon mukaisesti suomalainen komediaviihde 1990-luvulla. Tutkimus auttaa osaltaan ymmärtämään Suomen äskeishistorian keskeistä yhteiskunnallista vaihetta. 1990-luvun lamaa on tutkittu ennen kaikkea talouden näkökulmasta – miten Neuvostokaupan loppuminen, pankkikriisi, markan devalvointi, konkurssit ja työttömyys vaikuttivat taloushistoriallisesti Suomen talouden rakenteeseen tai sosiaalishistoriallisesti eriarvoistumiseen ja köyhyyteen. Myös lama-ajan mediasta on tehty tutkimuksia, lähinnä kuitenkin journalismin ja julkisuuden näkökulmasta.

Sen sijaan aikakauden kulttuurin ja viihdesisältöjen kautta tutkimusta ei ole niinkään tehty. Kallioniemen väitöskirja puoltaa paikkaansa uutta tietoa tuottavana tutkimuksena, mikä on väitöskirjan ennakkoehto.

Artikkeleita on neljä, joista kolme on julkaistu suomalaisissa akateemisissa audiovisuaalisen kulttuurin lehdissä (kaksi *Lähikuvassa* ja yksi *WiderScreenissa*). Neljäs artikkeli on hyväksytty julkaistavaksi *Journal of Scandinavian Cinema* -lehdessä.

Tutkimuksen primääriaineistot ryhmittyvät neljän osa-artikkelin mukaan: Pekko Aikamiespoika -elokuvat, Lapinlahden lintujen televisiosarjat ja musiikkivideot, *Frank Pappa Show* -televisiosarja sekä kaksi Uuno Turhapuro -elokuvaa. Lisäksi jokaisen artikkelin/tapaustutkimuksen yhteydessä on hyödynnetty aikalaisaineistoja, lähinnä lehdistökeskustelua. Täl-

laista, varsin perinteistä kulttuurihistoriallista metodologiaa, Kallioniemi viipaloi ulkoisella ja sisäisellä lähdekritiikillä. Metodologia on selkeästi perusteltu ja tarkoituksenmukainen. Niin ikään aineistolähtöinen sisältöanalyysi on perusteltu hyvin.

Joutilaat miehet

Tarkemmin Kallioniemi on kiinnostunut siitä, miten audiovisuaalinen populaarikulttuuri representoi työttömiä ja joutilaita miehiä lama-ajan kontekstissa. Lähestymistapa media- ja populaarikulttuuriin on kulttuurihistoriallinen, mutta siinä on myös yhteiskuntahistoriallinen ulottuvuutensa. Tarkemmin Kallioniemi ilmoittaa olevansa kiinnostunut paitsi työttömyyden ja joutilaisuuden kuvista myös sukupuolirepresentaatioista ja kansallisuudesta.

Aiheenvalinta on perusteltu. Asetelma, jossa ollaan kiinnostuneena miehisyydestä, huumorista ja siitä miten komedia kommentoi valtaa taloudellisen kriisin aikana, tarjoaa uutta tietoa Suomen 1990-luvusta.

Niin ikään joutilaisuuden ja työttömyyden analysointi mediaesitysten kautta on perusteltua. Kallioniemi asemoi joutilaisuuden ensisijaisesti suhteessa sivistyneistöeliitin kanonisoiituihin tulkintoihin nöyrästä ja ahkerasta suomalaisesta rahvaasta – niin, että molemmat ovat saman suomalaisen työetoksen narratiiveja.

Metodologisia valintoja

Usein media- ja populaarikulttuurin esitykset ovat ainutlaatuisia lähteitä tutkia paitsi kulttuurisia myös yhteiskunnallisia ilmiöitä. Tätä on Suomessakin tehty. Pääsääntöisesti Kallioniemi on ottanut siihen liittyvän kirjallisuuden huomioon, etenkin Turun yliopistossa tehdyn. Tutkimus olisi kuitenkin voinut reflektoida enemmän aikaisempaan tutkimukseen analyysissään.

Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessa ovat ”hegemoninen maskuliinisuus” ja ”homososiaalisuus”. Lisäksi tekijä viittaa erinäisiin media- ja kulttuurihistorian lähestymistapoihin kytkeytyviin käsitteisiin. Hegemoninen maskuliinisuus ja homososiaalisuus ovat tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisia käsitteitä, joskin miehen sukupuoleen liittyvä käsiteapparaatti on hiukan hajallaan. Ylipääntään sukupuoleen liittyviä käsitteitä olisi voinut avata enemmän.

Myös mediatutkimuksesta lainattujen käsitteiden, intermediaalisuuden ja mediakonvergenssin soveltaminen tutkimuksessa jää epämääräiseksi. Samoin tutkimuksen yhden aineistokokonaisuuden, Uno Turhapuro-elokuvien, analyysiin hyvin sopivan kulttuurisen populismin käsitteen määrittely jää hiukan puolitiehen.

Intermediaalisuuden (ja mediakonvergenssin) näkökulmasta aineistossa olisi voinut olla myös muita elokuviin ja niiden hahmoihin liittyviä tallenteita, kuten vitsikasetteja, äänilevyjä ja elokuvien pohjalta tehtyjä televisiosarjoja. Nämä tekijä on kuitenkin jättänyt pois. Perustelut, miksi ne eivät ole mukana aineistossa, ovat varsin niukkoja. Aineistona olisi voinut myös hyödyntää haastatteluja – siis tutkijan tekemiä, ei vain lehdistöstä löytyviä. Aineistoiksi valittujen audiovisuaalisten tuotteiden tekijöitä ei ole kuitenkaan haastateltu, vaikka monet tekijöistä ovat elossa, useat vielä aktiivisia tekijöitäkin. Sinällään haastattelujen poisjättäminen voi olla tarkoituksenmukaista, mutta se olisi pitänyt perustella tekstissä.

Miksi juuri nämä ohjelmat ja elokuvat on valittu, on varsin niukasti motivoitu. Esimerkiksi se, etteivät *Kummeli*- ja *Vintiöt*-sketsisarjat ole mukana analyysissä, on argumentoitu sillä, että silloin olisi tutkimusasetelmaa pitänyt

suunnata ”laman estetiikan” tutkimiseksi. Tämä sinällään pätevä perustelu aiheuttaa kuitenkin jatkokysymyksen: miksei mukana sitten ole *Hyvien herrojen* ja *Iltalypsyn* tapaisia sarjoja, jotka kommentoivat politiikkaa yhdistellen faktaa ja fiktiota lama-ajan kontekstissa kuten *Frank Pappa Showkin*?

Vallan kritiikkiä

Väitöskirjan artikkelit muodostavat kokonaisuuden, jota tekijä summaa yhteenveto-osiossa. Vaikka artikkeliväitöskirjojen ongelmana etenkin historian alalla on, että kokonaiskuvan ja tutkijan keskeisen näkökulman välittyminen jää hajanaiseksi, Kallioniemen tutkimus onnistuu kuitenkin luomaan yhtenäisen tutkimuksellisen tuleman.

Koko tutkimuksen keskeinen anti on siinä, miten Kallioniemi analysoi komediaa nimenomaan vallan kritiikkinä. Komedioviihde tarjosi väylän kommentoida ja kritisoida yhteiskunnallisia kysymyksiä, joita 1990-luvun alussa olivat laman lisäksi kansainvälistyminen ja edelleen jatkuva perinteisen maalaisyhteiskunnan katoaminen. Tässä mielessä case-tutkimusten heterogeenisuus ei ole ongelma vaan pikemminkin rikkaus: herroille nauramista voi tehdä hyvin erialaisista lähtökohdista.

Toinen tutkimustulos valaisee, miten suomalaisen draamatuotantoon historiallisesti kuulunut joutilaisuuden esittäminen oli vielä 1990-luvun laman aikanaikin leimallisesti miesten ominaisuus kotimaisessa audiovisuaalisessa viihteessä. Tätä kautta tutkimuksessa nousee tärkeäksi miehisyuden esittäminen. Mielestäni yksi tärkeä tutkimustulos on, että lama-aikaa voi pitää myös eräänlaisena miehisyuden ja etenkin maskuliinisuuden esittämisen vedenjakajana suomalaisessa kulttuurissa.

Aivan ongelmaton lähestymistapa ei tosin ole. Tietynlainen aineiston yhteismitattomuus ilmenee tutkimuksen teoreettisessa jäsentymättömyydessä. Tämä koskee niin sukupuolta kuin komediallisuutta. Vaikka homososiaalinen kansanhuumori yhdistää Uno Turhapuroa ja Pekko Aikamiespoikaa ja jolla on pitkät perinteet suomalaisessa viihdekulttuurissa, Lapinlahden Lintujen ja Frank Papan komediallisuus kumpuaa enemmän kansainvälisestä,

jälkmodernistakin maailmankuvasta, jossa Kallioniemen huomioimat eurooppalaisuus, urbaanius ja rock-kulttuuri luovat varsin erilaisen pohjan kuin sotien jälkeinen huumoriperinne.

Loppupäätelmissä Kallioniemi esittää kenties tutkimuksensa tärkeimmän kysymyksen jatkotutkimuksen kannalta: Miksi Pekkojen ja Uunojen kulta-aikana poliittinen populismi oli niin vähäistä Suomessa? Muitakin, kriittisiä ja jatkotutkimusta kaipaavia teemoja hän tuo esiin.

Jukka Kortti

dosentti, poliittinen historia, Helsingin yliopisto